

Hifnî Nâsîf

kendisinin de gayretleriyle 1908 yılında açılan Mısır Üniversitesi'nde (daha sonraki adı Kahire Üniversitesi) iki yıl süreyle Arap edebiyatı derslerini okuttu; ayrıca Arap dili ve edebiyatı üzerine konferanslar verdi. 1912'de Maarif Vekâleti Arap dili başmüfettişliğine getirildi ve üç yıl çalıştıktan sonra emekliye ayrıldı. 25 Şubat 1919 tarihinde Kahire'de vefat etti ve buradaki Şâfiî mezarlığına defnedildi.

Hifnî Nâsîf eski ve yeni kültürü iyi bilen bir şahsiyet olarak tanınır. Edebî sanatların inceliklerine vâkıf, nüktedan ve hazırcı bir kişiliğe sahipti. Mektuplarında Abbâsî devri ediplerinden Kâdî el-Fâzıl (ö. 596/1200) gibi secili ve sanatlı bir dil kullanmış, diğer yazılarında ise sanatsız ve sade bir anlatım yolunu tercih etmiştir. Şiirleri kolay anlaşılması bakımından manzum nesir özelliği taşır. Genellikle akıcı ve tabii bir ifadeye sahip olan şiirlerinde zarif nüktelere (mûlah), lafzî sanatlara ve halk şiiri türlerinden zecel parçalarına sıkça rastlanır.

Hocaları Cemâleddîn-i Efgânî ile Abdüh'un büyük ölçüde tesirinde kalan Hifnî Nâsîf, daha öğrencilik yıllarında memleketin meseleleriyle uğraşmaya başlamış ve İngiliz işgaline karşı başlayan direnişlere hutbe ve konferanslarıyla katılmıştır. Çeşitli görevlerinin yanı sıra *el-Vekâ-yî'u'l-Mısrîyye*, *el-Ehrâm*, *el-Âdâb*, *el-Le'tâ'if*, *el-Mecelletü'l-Mısrîyye* ve *Ravzatü'l-medâris* gibi Mısır gazetelerinde makaleler yazmış ve bunların bir kısmında İdrîs Muhammedîn (Muhammed b. İdrîs) takma adını kullanmıştır. Muhtelif vesilelerle Suriye, İstanbul, Avusturya, Almanya, İsviçre, İsveç ve bir kısım Arap ülkelerine seyahatte bulunmuştur. Edebî sanatlardaki kudreti ve gramerdeki geniş bilgisiyle yeni edebiyatı canlandıran güçlü simalar arasında yer almıştır. Eserlerinde işlediği konular sayesinde yeni edebiyatın yerleşmesine, makale ve kasideleriyle de kuvvetlenmesine yardımcı olmuştur. Son devirde Mısır'da ve Arap âleminde meşhur olan Mustafa Kâmil, Abdülhâlik Servet, İsmâil Sıdkî, Abdüla-

zîz Fehmî, Tâhâ Hüseyin, Ahmed Şevkî, Ahmed Lutfi es-Seyyid, Tal'at Harb ve Abdülhâdî el-Cündî gibi edip ve siyaset adamları onun rehberliğinde yetişmiştir.

Maarif vekâleti başmüfettişliği sırasında Arapça'nın hem halkın kullandığı tabirlerden hem de yabancı kelimelerden arındırılması için çalışmış, yabancı terimlere Arapça karşılıklar bulma ve öğretim dilini sadeleştirme hususunda büyük gayretler sarfetmiştir. Bu maksatla bazı arkadaşları ile birlikte ilk ve orta okullarda okutulmak üzere Arap dili ve belâgatına dair modern metotla kaleme alınmış ders kitapları hazırlamıştır. Ayrıca kızların eğitimi ve öğretimiyle de yakından ilgilenmiş, daha sonra Bâhîsetülbâdiye adıyla meşhur olan, Mısır'daki kadın hareketinin öncülerinden kızı Melek Hifnî Nâsîf'i resmî okullarda okutarak yetişmesini sağlamıştır.

Eserleri. Hifnî Nâsîf'in basılmış eserleri şunlardır: 1. *Târîhu'l-edeb ev hayâtü'l-luğati'l-'Arabîyye* (Kahire 1910). *el-Câmîatü'l-Mısrîyye*'de verdiği konferanslardan ibaret olup Arap harflerinin mahreçlerinden, sıfatlarından, terkîp ve özelliklerinden bahseder. Dört cüz olarak düşünülen eserin sadece birinci cüzü yayımlanmıştır. 2. *Dürûsü'l-belâğa* (Bulak 1310). Lise sınıfları için ortaklaşa hazırlanmış ders kitabıdır. 3. *ed-Dürûsü'n-naḥviyye* (I-IV, Bulak 1305). Muhammed Diyâb, Mustafa Tamûm ve Muhammed Sâlih ile müştereken hazırlanan eser, Arap gramerini modern şekilde ele alan ilk gramer kitaplarından biri olup bir, iki ve üçüncü cüzleri ilk okullarda, dördüncü cüzü orta okullarda okutulmuş ve kitap defalarca basılmıştır. 4. *el-Kıṭârü's-serî' fi 'ilmi'l-bedî'* (Kahire, ts.). 5. *Mümeyyizâtü luğati'l-'Arab* (Bulak 1304; Kahire 1330). 1886'da Viyana'da toplanan müsteşriker kongresine müellifin sunduğu bildiridir. 6. *el-Mukâbele beyne lehecâti ba'zî sükkânî'l-kuṭri'l-Mısrî* (Kahire, ts.). 1889 yılında Stockholm'de toplanan müsteşriker kongresinde Martin Hartmann tarafından sunulan tebliğe cevap olarak yazılan bu risâle, Mısır'daki bazı lehçelerin karşılaştırmalı incelenmesinden ibaret olup müellifin vefatından sonra basılmıştır. 7. *Zikra'l-hicreti'n-nebeviyye* (Kahire, ts.). 8. *Şi'ru Hifnî Nâsîf* (Kahire 1957). Müellifin dağınık halde bulunan şiirleri oğlu Mecdüddin Nâsîf tarafından bir araya getirilerek yayımlanmıştır. Hifnî Nâsîf'in basılmamış bazı eserleri de şunlardır: *Ġarîbu luğati's-Şa'îd*, *el-Emsâlû'l-'âmîyye*, *Ri-*

sâletü'r-ribâ, *el-Müsemme'yâtü'l-hadişe*, *Bedî'u'l-luğati'l-'âmîyye*, *Dîvânü'r-resâ'il*, *Risâle fi'l-baḥş ve'l-münâzara*, *Risâle fi'l-manṭıḳ*.

Ahmed Muhammed Halefullah, Hifnî Nâsîf hakkında *Muḥâḍarât 'an Hifnî Nâsîf kâtiben ve bâḥişen* adıyla bir eser kaleme almıştır (Kahire 1961).

BİBLİYOGRAFYA :

Serkis, *Mu'cem*, I, 782-783; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 728; Hannâ el-Fâhûrî, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1960, s. 963-964; a.mlf., *el-Câmî' fi târîhi'l-edebî'l-'Arabî*, Beyrut 1986, I, 130-131; Ahmed M. Halefullah, *Muḥâḍarât 'an Hifnî Nâsîf kâtiben ve bâḥişen*, Kahire 1961; C. C. Adams, *Islam and Modernism in Egypt*, New York 1968, s. 212; Ahmed Kabbîş, *Târîhu's-şî'ri'l-'Arabî*, Beyrut 1971, s. 51; Yûsuf Es'ad Dâğır, *Meşâdirü'd-dirâsâti'l-edebîyye*, Beyrut 1972, III, 331-334; Zirikî, *el-A'âm* (Fethullah), I, 293-294; Luvis Şeyho, *Târîhu'l-adâbi'l-'Arabîyye*, Beyrut 1991, s. 401; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, Beyrut 1993, I, 649; IV, 69; Zekî M. Mücâhid, *el-A'âmü's-şarkîyye*, Beyrut 1994, I, 503-504; Ahmed el-İskenderî - Mustafa el-İnânî, *el-Vasîṭ fi'l-edebî'l-'Arabî ve târîhih*, Kahire, ts. (Dârü'l-Maârif), s. 350-353; Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî* [baskı yeri ve yılı yok], s. 455-457; Moḥammed el-Huseinî, "I Partito Naziona-lista Libarale - Primo Partito Politico in Egitto (1878-1882)", *OM*, sy. 22 (1942), s. 353-362; Mecdüddin Hifnî Nâsîf, "Vâlidî Hifnî Nâsîf", *el-Hilâl*, LVII/6, Kahire 1949, s. 112-117; a.mlf., "el-Edebü's-şâ'bi fî hayâtî Hifnî Nâsîf", a.e., LVIII/7 (1950), s. 117-119.

ALİ ŞAKİR ERGİN

HİFNİYYE

(الحفنية)

Halvetiyye-Şâbâniyye tarikatının
Muhammed b. Sâlim el-Hifnî'ye
(ö. 1181/1767)

nisbet edilen bir kolu

(bk. HİFNÎ).

HİKÂYE

(الحكاية)

Yalın bir olayın çevresinde
kişilerin ilişkilerini
anlatma esasına dayanan
edebî tür.

Sözlükte "anlatmak, nakletmek, aktarmak, tekrar etmek; benzetmek, taklit etmek" anlamlarında masdar olan *hikâye* isim olarak da kullanılır. Türkçe'de son zamanlarda ortaya çıkan *öykü* kelimesi de Arapça'daki "taklit etmek" anlamının karşılığı olan *öykünmekten* türetilmiştir. Olağan üstü hadiselerin konu edildiği destan türüyle benzer yönleri bulunması sebebiyle *hikâye* en eski edebî türler ara-

sında yer alır. Ancak geçmiş çağlarda gerek Doğu gerekse Batı kültüründe hikâye bağımsız bir edebî tür olarak görünmemekte, masal, fabl, menkıbe, kıssa, hatta fıkra ve latife gibi diğer türlerle karışmaktadır. Bundan dolayı Doğu dillerinde olduğu kadar Batı dillerinde de bu tür modern özelliklerini kazanıncaya kadar değişik adlarla anılmıştır (meselâ Fransızca'da "masal" anlamında *conte*, "anlatım" mânasında *récit*, "tarih" mânasında *histoire* kelimeleri aynı zamanda hikâye türü için de kullanılmıştır). Araştırmacılar, destan ve menkıbe gibi metinleri de ihtiyatlı bir yaklaşımla hikâye olarak kabul etmişler veya bu türlerin içindeki bir takım epizotların hikâye olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Hikâye türünün menşei-nin halk hikâyesi olduğu, gerek klasik gerekse modern hikâyenin halk hikâyelerinin gelişmesinden doğduğu dikkate alınır başlangıçtaki bu tür karmaşıklığının tabii olduğu söylenebilir. Hatta atasözlerinin, halk şiirlerinin ve halk mûsiki-sinin sözlü parçalarının arkasında da birer hikâye bulunması gerektiği teorik olarak ifade edilmiştir.

Hikâye türünün Doğu ve Batı milletle-rinde benzer bir gelişme süreci göstermesi dikkat çekicidir. Başlangıçta Yunan destanlarının, daha sonra Tevrat ve İncil'deki kıssaların Batı hikâyeciliğine kaynaklık etmesi gibi Doğu hikâye geleneğinde de Hint ve Câhiliye devri Arap hikâyelerinin, nihayet Kur'an-ı Kerim'deki kıssaların tesiri görülmektedir.

Dünya edebiyatlarının klasik dönemle-rinde diğer edebî türlerden gittikçe uzaklaşarak bağımsız bir tür özelliği kazanan hikâye örflerin, duyguların ve karakterle-rin çok defa bir macera vak'asıyla anlatılması şeklinde görülür. Modern anlamda hikâyenin Batı'da ilk örnekleri XVIII. yüzyılda görülmeye başlar ve XIX. yüzyıl-da roman türünden ayrılarak adına "küçük hikâye" (Fr. nouvelle, İng. short story, Alm. kurzgeschichte) denilen tür ortaya çıkar. Bugün dünyada hikâye denildiği zaman sadece bu küçük hikâye türü anlaşılmaktadır.

Arap Edebiyatı. Arap edebiyatında edebî tür olarak hikâye kelimesi yerine "söz, haber, hikâye" gibi mânalara gelen kıssa terimi tercih edilmektedir. Kur'an'da özellikle peygamberlerin hikâyeleri için kıssa yerine hikâye anlamındaki kasas ile *hadîs* (söz) ve *nebe'* (haber) kelimeleri kullanılmıştır. Son devir Arap edebiyatında kıssa hem hikâyeyi hem de romanı kapsayan bir kavram durumundaysa da ede-

biyat terimi olarak ifade ettiği anlama ait sınırlar henüz kesinleşmemiştir (Mîşâl Âsî – Emîl Bedî' Ya'kûb, II, 979-980; Ceb-bûr Abdünnûr, s. 212-213). Bugün hikâye-nin karşılığı olarak Arapça'da *kıssa*, *kıssa kasîra* ve *uksûsa* terimleri bulunmak-tadır. Bazı yazarlar kıssayı "hikâye, uksûsa" ve "kıssa sagîra" diye gruplandırırken bazıları da bu ayırımı gerek duymadan hepsi için sadece kıssa kelimesini kullan-maktadır. Hikâye anlatanlara ise *kâss* de-nilmektedir.

Arap edebiyatında hikâye, değişik de-virlerde az çok farklılık gösteren *kıssa*, *hikâye*, *nâdire*, *uhdûse*, *hurâfe*-*hurâfât*, *üstûre*-*esâtîr*, *mesel*-*emsâl*, *semer*-*es-mâr*, *haber*-*ahbâr* vb. adlar altında muhtelif şekillerde eskilere kadar uzanan bir anlatım tarzı olarak mevcuttur. Hemen bütün Doğu edebiyatlarında olduğu gibi Araplar'da da halk hikmetini ve hayat gö-rüşünü ifade eden atasözleri birer hikâye özetini olarak Arap dilinin ilk edebî ürün-leri arasında yer almaktadır. Her iki ifade şeklinin de bir taraftan bir hikmete, di-ğer taraftan bir olaya bağlanması bakı-mından atasözleriyle hikâyeler arasında bağlantı kurulmuş ve ilk hikâyelerin ata-sözlerinden çıkmış olabileceği ileri sürül-müştür.

Arap hikâyeciliğini üç dönemde ele almak mümkündür. 1. Câhiliye Devri. Bu dönemde Arap halk edebiyatının büyük bir bölümünü, çoğu komşu milletlerin mi-tolojilerinden kaynaklanan yıldız hikâyeler-i, cin ve dev masalları, atasözleri hikâ-yeleri veya hayvan masalları meydana ge-tirir. Ancak asıl Arap hikâyeciliğinin özel-liklerini taşıyan nisbeten gerçekçi hikâ-yeler *eyyâmü'l-Arab**'la başlar. Ekserisi Câhiliye dönemine ait olup bazıları İslâmî döneme kadar gelen ve kabileler arasın-da cereyan eden olayları içine alan *eyyâ-mü'l-Arab*'ın VIII. yüzyıldan itibaren yazıya geçirildiği bilinmektedir. Bazı şarkiyat-çılar Araplar'ın hikâye türüne ilgisiz kal-dıklarını ve Yunanca'dan sadece felsefe, tıp, matematik kitaplarını çevirdiklerini ileri sürmüşlerse de Bedüzzaman el-He-medânî, Araplar'ın Hz. Süleyman ve Bel-kis efsanesini, cin masallarını, Hint, Ro-ma ve Yunan hikâyelerini bildiklerini ortaya koymuştur. Ayrıca *Mu'allakât-ı Seb'û*'da bulunan aşk ve kahramanlık hi-kâyeleri, hayvan masalları ile Kusay b. Ki-lâb'ın maceraları da hikâye özelliği taşı-maktadır. Öte yandan bazıları Câhiliye devrine ait olan ve daha sonra yazıya ge-çirilen "sîretü Antere, sîretü'z-Zîr Sâlim, kıssatü Bekir ve Tağlib, kıssatü'l-Burâk,

kıssatü Benî Hilâl, kıssatü Zennûbiyye, Zâtü'l-Himme, sîretü Seyf b. Zûyezen, sî-retü's-Sultân ez-Zâhir Baybars" gibi hi-kâyeler, hem roman hem de hikâye türü-nün gelişmesinde kısmen etkili olmuştur. Yine Câhiliye devrinde kıssacılar tarafın-dan anlatılan ahbâr ve kıssalar da döne-min bazı canlı hayat sahnelerini aksettir-mektedir.

2. İslâmî Dönem. Hemen tamamı şifa-hî olarak intikal eden ve ancak İslâmi-yet'ten çok sonra yazıya geçirilen Arap halk hikâyelerinden bazıları Kur'an-ı Ke-rîm'de örnek kıssalar şeklinde zikredil-miş, bir süre kıssalara tahsis edilmiş (el-Kasas 28/25) ve bazı peygamberlerin ka-vimleriyle olan ilişkileri anlatılmıştır (el-Enbiyâ 21/1-112). Kur'an'da mevcut hi-kâyeler insanlar arasında büyük bir rağ-bet görmüş, ihtiva ettikleri ahlâkî ve ta-rihî derslerle üslûpları birçok edibe ilham kaynağı olmuştur. Nitekim Muhammed Ahmed Halefullah, hikâye türündeki bü-tün edebî ölçülerin Kur'an'da nakledilen kıssalarda mevcut olduğunu belirtmek-tedir (*el-Fennü'l-kaşâşî fi'l-Kur'âni'l-Ke-rîm*, s. 261; ayrıca bk. Me'mûn Ferîz Cer-râr, s. 31-51).

Emevîler devrinde diğer edebiyatlarla başlayan temas sonunda hikâye türüne ait motifler taşıyan bazı eserler Arap ede-biyatına girmeye başlamıştır. Bunlardan, çeviri yoluyla Farsça'dan Arap edebiya-tına girmiş olan Hint kökenli *Kelîle* ve *Dimne* daha sonra birçok hikâye yazarı-nın dikkatini çekmiş; muhtevalarında fel-sefî konular yer alan ve bazıları manzum olan *es-Sâdiğ ve'l-bâğım* (İbnü'l-Heb-bâriyye, ö. 509/1115), *Fâkîhetü'l-hulefâ'* (İbn Arabşah), *el-İnsân ve'l-hayevân* (İhvân-ı Safâ), *Sülvânü'l-mu'tâ' fi 'udvâ-ni'l-etbâ'* (İbn Zafer) ve *Hikâyetü Ebi'l-Kâsım el-Bağdâdî* gibi eserler kaleme almıştır. Öte yandan III. (IX.) yüzyılda Arap edebiyatına yine Farsça *Hezâr Ef-sâne*'nin çevirisi yoluyla giren "elf leyle ve leyle" (binbir gece), hikâye türüne köp-rü vazifesi gören eserler arasındadır.

Câhiz'in *Kitâbü'l-Buğalâ'* adlı eseri, İbn Battûta'nın seyahatnâmesinde yer yer rivayet edilen hikâyeler, "nevâdiru Eş-'ab, nevâdiru Cuhâ" gibi halk hikâyeleri, Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *Ahbârü'l-hamkâ ve'l-muğaffelin*'i ile *Kitâbü'l-Ezkiyâ*'sı, İbn Sînâ, İbn Tufeyl ve İbn Rüşd'ün felsefî hikâyeleriyle Ebû'l-Alâ el-Maarî'nin sembolik hikâyesi *Risâle-tü'l-gufrân*, Arap edebiyatı hikâye türü-nün tarihî örnekleri arasında yer almak-tadır.

Daha çok sosyal sıkıntıların edebî bir üslûpla dile getirildiği "makâme" denilen küçük hitabeler de kısmen kısa hikâye (uksûsa) özelliği taşıyan eserlerdir. Makâme yazarları arasında Bedüzzaman el-Hemedânî (ö. 398/1008), Harîrî, İbn Nâkıyâ, Zemahşerî ve Ebû't-Tâhir el-Eşterkûnî gibi şahsiyetler bulunmaktadır. Arap hikâye sanatının ilk tezahürleri olarak kabul edilen makâmeler, Arap dünyasında eski edebî eserlerin benzerlerinin ortaya konulması şeklinde başlayan kalkınma hamlesinin görüldüğü XIX. yüzyılda özellikle toplumsal olayların eleştirisinde kullanılan bir tür olmuştur (Nâsîf el-Yâzîcî, Ahdeb, Ferîd Vecdî).

3. Modern Arap Hikâyeciliği. XVIII. yüzyılın sonunda Napolyon'un Mısır'ı ele geçirmesi ve XIX. yüzyılda Fransızlar'ın bazı Arap topraklarını işgaliyle buraların ekonomik ve politik yönden Avrupa hâkimiyetine girmesinden sonra Batı ile Arap dünyası arasında öncekilerden farklı yeni bir edebî ilişki başlamıştır. Bu dönemde Arap hikâyeciliği destanî etkilerden sıyrılıp yapı itibarıyla Batı kaynaklı modern küçük hikâyeye doğru bir adım atmıştır. Yeni okulların açılması, öğrenim için Avrupa'ya talebe gönderilmesi, Rifâa et-Tahtâvî ile başlayan tercüme faaliyeti, 1822'de Mehmed Ali Paşa'nın Bulak'ta kurduğu matbaanın ardından Arap dünyasında yayılmaya başlayan matbaacılık ve buna paralel olarak gelişen gazetecilik yeni bir neslin yetişmesine yol açmış ve yeni edebî türlerin doğup yayılmasını hızlandırmıştır. Bu yeni nesil Avrupa edebiyatlarına ait eserleri asıllarından okumaya, roman ve hikâyelerden başlayarak çeviriler yapmaya koyulmuştur. İlk çevirilerin bir kısmı serbest adaptasyonlar şeklinde yapılıyor, hatta bazı mütercimler, Mustafa Lütfî el-Menfelûtî'nin *Mecdûlîn*'inde görüldüğü üzere hikâyede okuyucuların beklentileri doğrultusunda değişiklikler yaparak onu kendi eseriymiş gibi gösteriyordu. Bu ilk dönemden sonra modern hikâye türünün Arap edebiyatına geçişinde önemli bir paya sahip olan, kadrosu içinde Halîl Mutrân, Cibrân Halîl Cibrân, Muhammed Hüseyin Heykel, Tâhâ Hüseyin ve İbrâhim el-Mâzinî gibi şahsiyetlerin bulunduğu bir çeviri hareketi dönemi yaşanmıştır. Ayrıca Mısır'da *Kevkebû's-sark* gazetesi yayımını tamamen hikâyeye ayırarak bu alanla ilgilenenleri cesaretlendirmiştir.

Tercüme hareketiyle başlayan Batı'ya açılma, diğer edebî türlerde olduğu gibi hikâyede de tercümeden taklide, taklit-

ten orijinal eserlere geçişi sağlamıştır. Arap dünyasında modern anlamda hikâye türü ilk defa Mısır'da doğmuş, ardından diğer ülkelere yayılmıştır. Mısır, Suriye ve Irak'ta şekillenen modern Arap hikâyesiyle ilgili faaliyetler için, XX. yüzyılın başından I. Dünya Savaşı'na, I. Dünya Savaşı'ndan II. Dünya Savaşı sonlarına ve 1950 yılından günümüze kadar olmak üzere başlıca üç devre kabul edilmektedir.

Abdullah Nedîm'in (ö. 1314/1896) *et-Tenkîl ve't-tebkîl* gazetesinde, Muhammed Lütfî Cum'a'nın *Müsâmerâtü's-şâb* dergisinde neşrettiği hikâyelerle Mustafa Lütfî el-Menfelûtî'nin Fransızca'dan uyarladığı hikâyelerden oluşan *el-'Aberât* (1915) adlı eseri modern hikâye türünde atılmış ilk ve önemli adımlardandır. Ancak Mısır'da modern hikâyenin ilk örnekleri Muhammed Teymûr tarafından kaleme alınmıştır. Bazı araştırmacılar, onun *Fi'l-Kıttâr* adlı eserini (Kahire 1915) Arap edebiyatının ilk modern hikâyesi olarak kabul etmektedirler. Ayrıca Sâlih Hamdî Hammâd, Mahmûd İzzî, Mihâil Nuayme, Muhammed Lütfî Cum'a, Iraklı yazar Mahmûd Ahmed es-Seyyid, Mehcer edebiyatında Cibrân Halîl Cibrân, Lübnan'da Selîm el-Bustânî gibi hikâyecilerin de bu alanda önemli katkıları bulunmaktadır (M. A. Hafâcî, *el-Edebû'l-'Arabî el-hadîs*, IV, 146-148). Avrupa'ya gittiği yıllarda tiyatro ile ilgili inceleme ve araştırmalar yaptıktan sonra hikâyeye yönelen Muhammed Teymûr'un kahramanlarını orta tabakadan seçtiği, mükemmel çevre tasvirleri yaptığı ve genel olarak realist bir tavır içinde olduğu görülür. Teymûr'un hikâyeleri *Mâ terâhû'l-'uyûn* adı altında neşredilmiştir (Kahire 1922). Üslûbu daha çok Teymûr'u andıran İsmâ Ubeyd ise *İnsân hâim* (Kahire 1921) ve *Süreyyâ* (Kahire 1922) adlı eserlerindeki tahlil ve tasvirleriyle Emile Zola'ya benzetilmektedir.

Arap kültürünün vazgeçilmez değerlerini yeni çağa taşımak, çağdaş medeniyeti yakalamak ve edebiyatta millîleşme düşüncesini güçlendirmek amacıyla I. Dünya Savaşı yıllarında kurulan ve Yahyâ Hakîki, Mahmûd Tâhir Lâşin, İbrâhim el-Mısırî, Hüseyin Fevzî, Hasan Mahmûd gibi isimlerden oluşan el-Medresetü'l-hadîse grubunun çalışmaları da modern Arap hikâyesinin gelişmesini hızlandırmıştır. Grubun lideri olan Mahmûd Teymûr, kardeşi Muhammed Teymûr'un yolundan giderek onun hikâyede başlattığı hareketi daha da ileriye götürmüştür. Fransız

hikâye yazarı Guy de Maupassant'ın etkisinde kalarak insan hayatıyla ilgili hikâyelere ağırlık veren Mahmûd Teymûr *eş-Seyh Cum'a ve kısaş uhrâ* (Kahire 1925), *'Ammû Mitvellî ve ekâşîş uhrâ* (Kahire 1925), *eş-Seyh Seyyid el-'Abîl ve ekâşîş uhrâ* gibi hikâye kitaplarıyla Arap ülkelerinde olduğu kadar Avrupa'da da rağbet görmüştür. Özellikle 1930'dan sonra Mısır'da hikâye için özel bölümler ayıran birçok dergi ve gazete yayımlanmaya başlamış, *er-Rivâye* dergisi sayfalarını tamamen hikâyeye tahsis etmiştir. Kadın ve erkek arasındaki psikolojik ilişkiyi başarıyla tasvir eden İbrâhim el-Mâzinî *Fi't-Tarîk* (Kahire 1937), *el-Mâşî* (Kahire 1937), *Şundûku'd-dunyâ ve Mine'n-Nâfîze* gibi hikâye kitaplarında, birçok edebiyatçının aksine edebî Arapça ile halk dilini birbirine yaklaştırmaya çalışarak herkes tarafından okunacak eserler yazmayı amaçlamıştır.

Modern Arap hikâyeciliğinin ikinci dönemi içinde birçok Arap ülkesi bağımsızlığına kavuşmuş, her ülkenin millî hikâyecileri yetişmiş ve Arap hikâyeciliğinde çeşitli cereyanlar ortaya çıkmıştır. II. Dünya Savaşı yıllarındaki durgunluğun ardından ortaya çıkan siyasî, dinî ve iktisadî patlamalar, bütün edebî türlerde olduğu gibi hikâyede de daha gerçekçi bir tavrın gelişmesine yol açmış; kadın hakları, zengin-fakir ayrımı, siyasî meseleler, toplumdaki bazı dengesizlikler gibi yeni temalar ilk sırayı almıştır. Bu dönemde adı duyulan ve hikâye alanında Mısır ve Arap dünyasının önemli bir ismi olan Tâhâ Hüseyin kendi hayat hikâyesini anlattığı *el-Eyyâm* ile bazıları tercüme olmakla beraber içinde kendi hikâyeleri de bulunan *el-Mu'azzebûn fi'l-Arz* (1949), *el-Hubbû'z-zâ'il*, *Hıttbetü's-şeyh*, *Ahlâmü Şehrâzâd* gibi eserlerinde Mısır halkının yaşadığı zor şartları ve sosyal değişimi sade bir dille anlatmıştır. Daha çok Maupassant'ın etkisinde kalan Yûsuf es-Sibâi ise *Atyâf* (Kahire 1947), *İşnetâ 'uşere imre'ten* (1948), *Habâya's-sudûr* (Kahire 1948), *Şuver tıbbku'l-asl* (Kahire 1951) gibi hikâye kitaplarıyla tanınmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan üçüncü dönemde hızlı bir gelişme kaydeden hikâye, 1960'lı yıllarda devletin tiyatroya daha fazla önem vermesiyle kısmen duraklamıştır. Edebî çalışmalarına 1938'de hikâye ile başlayan Necîb Mahfûz, uzun bir aradan sonra tekrar bu türe dönerek hikâyelerini *Dünya'llâh* (Kahire 1963), *Beytün seyyî'ü's-süm'a* (Kahire 1965), *Hamâretü'l-kıttî'l-esved* (Kahire 1969),

Hikâyât bilâ bidâye ve lâ nihâye (Kahire 1971), *Tahte'l-mizalle* (1991) gibi eserlerinde toplamıştır. Diğer taraftan 1950'li yıllarda edebî faaliyete başlayan Yûsuf İdrîs hikâyelerinde küçük bir çocuğun iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini yeni bir üslûpla anlatırken modern Arap hikâyesinin hayli yol aldığını ortaya koymuştur. Ayrıca Tefvîk el-Hakîm'in felsefî muhtevalı hikâyeleriyle Ahmed Şevkî'nin manzum fabl tarzındaki sembolik hikâyesi *Dîvânü'l-eftâl* de bu dönemin anılmaya değer eserlerindendir.

Bunların dışında Abdurrahman eş-Şerkâvî, *Te'âllemtü'l-hub* (Kahire 1961) adlı hikâyesiyle ödül kazanan Nevâl es-Sa'dâvî, Sükeyne Fuâd, İhsan Kemâl, Cemâl el-Gitânî, Saîd el-Varakî, Mahmûd Receb Hâfız, İhsan Abdülkuddûs, Muhammed Abdülhalîm Abdullah, Yûsuf Cevdet es-Sehâr, Selâhaddin Zihnî ve Servet Abaza tanınmış Sırlı hikâyecilerdir. 1960'tan sonra Kahire'de yayımlanan sanat ve edebiyat dergileri arasında sadece hikâyeye ayrılan *el-Kıssa*, hem yeni hikâyecilerin yetişmesine hem de Arap hikâyesinin dünya edebiyatı seviyesine yükselmesine katkıda bulunmuştur. Dergide ilk defa hikâyeleri yayımlanan Yûsuf İdrîs, Nevâl es-Sa'dâvî, Cemâl el-Gitânî, Yûsuf el-Kaîd gibi yazarların hikâyeleri çeşitli Batı ve Doğu dillerine tercüme edilmiştir.

Ortadoğu Arap Hikâyeciliği. I. Dünya Savaşı'na kadar Beyrut, Ortadoğu'da kültür faaliyetlerinin merkeziydi. Modern edebî türleri tanıma bakımından Lübnan Arap ülkeleri arasında en önde bulunan iki ülkeden biridir. Kendisi de önemli bir hikâyeci olan Süheyl İdrîs, Araplar'da modern hikâye tarzının ilk olarak Lübnanlı yazarlar kanalıyla Mısır'da ve Mehcer Arap edebiyatının cereyan ettiği Amerika'da geliştirildiğini ileri sürmektedir (Me'mûn Ferîz Cerrâr, s. 36). Lübnan'da hikâye Selîm el-Bustânî (ö. 1302/1884) gibi yazarlar eliyle çok erken bir dönemde romandan da önce başlamış, asıl gelişmesi ise II. Dünya Savaşı'ndan sonra olmuştur. Mehcer edebiyatının önde gelen temsilcilerinden olan Cibrân Halîl Cibrân'ın (Cübrân) *'Arâ's-sû'l-mürûc* (Beyrut 1906) ve *el-Ervâhu'l-mütemerride* (Beyrut 1908) adlı romantik eserlerinde toplumda yaygın olan kötülüklerden kurtulmak için tabiata sığınma düşüncesi işlenmektedir. Canlı, alaycı ve iğneleyici üslûbuyla dikkat çeken Cibrân'ın eski ve yeni, geri kalmışlık ve medenilik çatışmalarını ele alan hikâyelerinde Yeni Dünya (Amerika kıtası) olarak adlandırılan çevrenin tesiri gözlenir. Lübnan

ve diğer Arap ülkelerinde önemli bir yeri bulunan Mârûn Abbûd *Akzâmun ve cebâbire* (Beyrut 1948), *Ehâdîsü'l-karye* ile (Beyrut 1956) *Vücûh ve hikâyât*'ta (Beyrut 1962) Lübnan köylerindeki hayatı anlatır. Lübnan'ın âdet ve geleneklerini canlı bir dille ifade eden Halîl Takıyyüddin, olayları tahlil edici ve tasvir gücünün mükemmelliğiyle tanınan Tefvîk Yûsuf el-Avvâd, hikâyeleriyle okuyucuların büyük ilgisini çeken Saîd Takıyyüddin ve Leylâ Ba'lebekkî de bu sahada zikredilmesi gereken şahsiyetler arasındadır. Daha çok Rus edebiyatçılarının etkisinde kalan Mîhâil Nuayme Araplar'ın Maupassant'ı olarak nitelendirilmiştir. Yazar *Şavtû'l-âlem* (Beyrut 1948), *en-Nûr ve'd-deycûr* (Beyrut 1950) gibi kitaplarında yer alan hikâyelerinde olayları realist bir yaklaşımla ele almış, yer yer psikolojik tahliller de yapmıştır. Mehcer edebiyatının temsilcilerinden olan Nuayme'nin hikâyelerindeki en önemli tema, vatandan göç ile bunun doğurduğu ıstırap ve felâketlerin insan ruhunda meydana getirdiği çatışmadır. Onun *Kâne mâ kâne* (Beyrut 1927) adlı eserinde yer alan "el-Akîr"i veya "Senetühe'l-cedîde"yi Arap edebiyatının ilk modern hikâyesi kabul edenler vardır. Aynı yazarın *Ekâbir* (Beyrut 1956) adlı hikâyesi de hem teknik hem de işlediği konular bakımından modern özellikler taşır. Mehcer edebiyatının Emîn b. Fâris er-Reyhânî, İlyâs Kunsul ve *Hikâyâtü'l-mehcer* adlı mizahî eseriyle dikkati çeken Abdülmesîh el-Haddâd gibi temsilcileri de bulunmaktadır.

Suriye hikâyeciliği Mısır ve Lübnan'dakine benzer şartlar altında ortaya çıkmış, uzun süre Maupassant'ın etkisinden kurtulamamış, XIX. yüzyılın sonlarında başlayan millî uyanışla tarihî bir mecraya girmiş, daha sonra eski ve yeninin mukayesesinden doğan sosyal bir muhteva kazanmıştır. Burada hikâye türünün temsilcileri arasında Ali et-Tantâvî, Selâhaddin el-Müneccid, *Fî kuşûri Dimaşk* (Dimaşk 1937) adlı eseriyle Muhammed en-Neccâr ve Ali Hulki gibi isimler bulunmaktadır. Abdüsselâm b. Ali el-Uceyî *Bintü's-Sâhire* (Dimaşk 1948), *el-Hub ve'n-nefs* (Dimaşk 1959), *el-Hâ'în* (Dimaşk 1960) gibi hikâye kitaplarıyla Suriye hikâyeciliğini belli bir seviyeye ulaştırmıştır. Özellikle *Bintü's-Sâhire* teknik açıdan Suriye hikâyeciliğinin önemli bir noktaya geldiğini gösterir. Suriye hikâyeciliğinde Vidâd Sekâkîni, Selmâ el-Kezberî, Ülfet, Zekeriyâ Tamer, Bedî Hakkî, Adnân Daûk, Muh-sin Yûsuf, Velîd Mi'mârî, Velîd İhlâsî, Ko-

let Hûrî, Gâde es-Semmân, Kamer Keylânî ve *Eşyâ' şağîre* (Beyrut 1954), *eş-Zîl-lü'l-kebîr* (Beyrut 1956) gibi eserleriyle tanınan Filistin doğumlu Semîre Azzâm bu alanda kaydedilmesi gereken diğer isimlerdir. 1950'den sonra Suriye'de hikâye türünün diğer edebî türler karşısında tercih edildiği ve romandan daha hızlı geliştiği görülmektedir. Bunun çeşitli sebepleri vardır. 1950'li yıllarda Suriye'de yaşanan siyasî çalkantılar, hikâyenin siyasî ve içtimâî hedeflere varabilmek için uygun bir vasıta olarak görülmesine yol açmıştır. 1955 yılından sonra birçok gazete ve dergi, sayfalarında hikâyeye de yer vermeye başlamıştır. Ancak hikâyenin teknik ölçülere uygun olmasından çok siyasî hedeflere hizmet etmesinin ön planda tutulması bu tür olumsuz yönde etkilemiştir. 1960'lı yılların hikâyeciliği hemen hemen 1950'li yılların devamı gibidir. Özellikle 1970'li yılların ikinci yarısından sonra sık sık düzenlenen hikâye yarışmaları, bu türün eski sınırlarını aşarak yeni konular ve yeni üslûplar kazanmasını sağlamıştır.

Irak hikâyeciliğinde önce Mısır ve Lübnan, daha sonra Batı ve Osmanlı tesiri görülür. Bu ülkede hikâyenin geçmişi 1908'e kadar uzansa da modern edebî hikâyenin ölçülerine uygun eserler 1930 neslinin kaleminden çıkmıştır. Aralarında, *eş-Ta-lâ'î* (Bağdad 1929) adlı eseriyle Türk hikâyecisi Ömer Seyfeddin'in etkisinde kalan Mahmûd Ahmed es-Seyyid, *el-Hasedü'l-evvel* (Bağdad 1930) adlı eseriyle Enver Şâûl, *Azametün fâriğa* ile Zün-nûn Eyyûb, *Üsretü ümm Mihâ'il ve Hâ'irûn* ile Abdülhak Fâzıl, *Ahrâr ve 'abîd* ile Şâlûm Dervîş gibi isimlerin bulunduğu bu ilk nesil yabancı baskısından kurtulma, fakirlik, hastalık ve cehaletle mücadele gibi temaları işlemiştir. Modern Irak hikâyesinin doğuşunda payı olan Ca'fer el-Halîlî, gayretli bir yazar olmasına rağmen alışılmış kalıpların dışına çıkmamıştır. 1940'lı yıllarda fazla bir gelişmenin görülmediği Irak'ta 1950'lerde içtimâî, fikrî ve edebî açıdan önemli atılımlar kaydedilmiş, özellikle Ali el-Hâkânî'nin Necef'te *el-Beyân* adlı bir dergi çıkarıp hikâye yarışmaları düzenlemesinden sonra daha önceki edebî sınırların dışına çıkan Abdülmecîd Lutfi, *Hems mübhem* ile Fuâd Tekerli, Nezâr Selîm, Şâkir Hasbâk, *Haşidü'r-rehâ* ile (Bağdad 1954) Gâib Tu'me Fermân, *Mücrimûn tayyîbûn* ile Mehdi İsâ es-Sakr, Abdullah Ni-yâzî ve *Neşidü'l-Arz* ile Abdülmelik Nûrî gibi isimler hikâye tekniğini geliştirmiş-

lerdir. Kültür açısından da bir ilerlemenin kaydedildiği bu dönemde adı geçen yazarların iç monolog tekniğiyle sosyal konulara eğildikleri dikkati çekmektedir. Bu arada hikâyelerde milliyetçi fikirler de yavaş yavaş kendini hissettirmeye başlamıştır. 1958'de siyasî atmosferden olumsuz yönde etkilenen hikâyede 1965'ten itibaren önceki çalışmalardan kopuk ve düşük tempolu bir hareketlenme görülür. Âdil Kâmil, Mûsâ Kirîdî, Yahyâ Cevâd, Bâsim Hammûdî, Şevârî' *Zerkâ* ile (Bağdad 1976) Münîr Abdülemîr ve *Hamâmû's-sa'âde* ile (Bağdad 1964) Hudayr Abdülemîr gibi genç hikâyeciler bu dönemde kayda değer yazarlar olarak görülmektedir. Irak hikâyeciliği 1976'dan sonra genç neslin ortaya koyduğu sosyal, psikolojik ve yeni Batılı metot ve anlatım teknikleriyle muhteva ve üslûp bakımından çok ilerlemiştir. Başta Abdurrahman er-Rebîî (er-Rubey'î), Abdüsettar Nâsır, Fuâd Tekerlî ve Gâzî el-Abbâdî olmak üzere birçok Iraklı hikâyecinin eseri çeşitli dillere tercüme edilmiştir.

Filistin'de modern edebiyatın oluşumunda özellikle Rus edebiyatından yapılan çevirilerin önemli rolü vardır. Çeviri hareketine öncülük yapmış olan Halîl Beydes'in *Mesârihu'l-ezhân* adlı eseri (Kahire 1924) ilk hikâye örneklerinden biri olarak kabul edilir. Savaşlar dolayısıyla edebî çalışmaların sürekli kesintiye uğradığı bölgede Necâtî Sıdkî sembollerle dolu iğneleyici üslûbuyla *el-Ehâvâtü'l-hazînât* (Kahire 1953), Abdülhamîd Yâsîn zaman zaman psikolojik tahlillere yer verdiği *Eşkâşîs* (Filistin 1946), Gassân Kene-fânî *Mevtû serîri rakmi 12* (1961), *Ar-zû'l-burtukâli'l-hazîn* (Beyrut 1963) ve *Âlem leyse lenâ* gibi eserleriyle tanınmıştır. 1967 öncesinin özelliklerini taşıyan *Hubzû'l-âharîn* adlı eserinde Mahmûd Şukayyir, ezilmiş insanları ve toplumsal ıstırapları dile getirirken iç ve dış dünyanın bir arada verildiği bir iç monolog tekniği kullanmıştır. 1967 yılı, İsrail karşısındaki ağır yenilgiyi takip eden olaylar dolayısıyla Filistin hikâyeciliği için de önemli bir tarih olmuştur. Nitekim 1967 öncesi ve sonrası nesilleri arasındaki kopukluk bunların yazdıkları hikâyelere de hem şekil hem muhteva bakımından yansımıştır. Bu tarihten sonra işgal altındaki Filistin'de Yahyâ Yahlûf, Reşâd Ebû Şâver, Halîl es-Sevâmîrî, Muhammed Neffâ', Garîb Askalânî, Süleyman Nâtûr, İbrâhim Ebû Nâb ve Sâlih Ebû İsbâ' gibi hikâyeciler görülür. Ancak siyasî sebeplerle birçok aydının başka ülkelerde yaşamak zo-

runda kalmasının da etkisiyle Filistin hikâyeciliğinde önemli bir gelişme olmamıştır.

Ürdün'de hikâye, Ruks b. Zâide el-Azîzî'nin *Halîbünâ Şîrânî* örneğinde olduğu gibi halk hikâyelerine benzer bir tarzda ortaya çıkmıştır. Daha sonra Hüsnü Ferîz, İsbâ en-Nâûrî, aslen Filistinli olup 1940 yılında Ürdün'e yerleşen ve hikâye kitaplarında toplumdaki sosyal farklılıklar ve sınıf çatışmaları gibi konuları işleyen Mahmûd Seyfeddin el-Îrânî gibi yazarların eserleriyle hikâye bir mesafe katederek Mahmûd Teymûr gibi yazarların ulaştığı düzeye çıkmıştır. *Mâ ekalle's-semere* (Amman 1962) ve *Ma'a'n-nâs* (Amman 1956) gibi hikâye kitapları bulunan Îrânî, Mahmûd Teymûr'un yolunu takip etmesine rağmen bazı yazarlarca hikâye tekniği bakımından ondan üstün kabul edilmiştir. Daha çok realizmin etkisinde kalan Emîn Fâris Melhes, *Min vahyi'l-vâkı'* adlı eserinde yer alan başarılı hikâyeleriyle Ürdün hikâyesini önemli bir seviyeye yükseltmiştir. Eserlerinde sembolizm önem veren yeni nesil hikâyecileri arasında Cemâl Hemdân, Subhî Şahrûr, Fahrî Kır'âr, Meryem Cebir Ferîha, İbrâhim el-Absî ve *Esrâru sâ'atî'r-reml*, *İntihâ-kû müdüni'l-mâ'*, *Men yahruşû'l-bahr* (Amman 1986), *eş-Sa'f'a* (Bağdad 1978) gibi hikâye kitaplarında insanın iç dünyasını keşfetmek için ciddi bir gayret sarfeden İlyâs Ferkûh bulunmaktadır.

Kuzey Afrika Hikâyeciliği. Fas'ta yeni hikâye XX. yüzyılın başlarında Ebû Şuayb ed-Dükâfî, İbn Şakrûn, Muhammed Girîd ve Muhammed Mûsâ gibi şahsiyetlerin makâme taklidi eserleriyle başlamıştır. Yayın hayatına giren gazetelerin sağladığı imkânlarla 1930'lu yıllarda daha edebî bir şekil alan hikâyenin ilk ciddi temsilcileri olarak Abdülmecîd b. Cellûn, *Fâs fî seb'i kışâş* adlı eseriyle Abdurrahman el-Fâsî, toplumun çeşitli meseleleri arasında insan psikolojisini başarılı bir şekilde tasvir eden Ahmed Bennâbî ve bu ülkedeki ilk kadın hikâyeci Melîketü'l-Fâsî zikredilebilir. Modern anlamda hikâyenin 1950'li yıllardan sonra görülmeye başladığı Fas'ta, fakir tabakanın problemleri ve toplumun bunlara bakışının işlendiği *Mevlâye* adlı eseriyle (Dârülbeyzâ 1964) Abdülcebbar es-Suheyâmî, *es-Sakf* adlı eserinde toplumun ıstırap ve problemlerini dile getiren Muhammed Bu'lû, Abdülkerîm Gallâb, Muhammed Berrâde, Muhammed Hızır er-Reysûnî, Zeyneb Fehmî ve romantizmin öncülerinden Muhammed Sabbâğ, *Li-yesküti's-samt* (Dâ-

rülbeyzâ 1967), *eş-Şavt ve's-şûre* (Dârülbeyzâ 1987) adlı hikâye kitaplarıyla Fas toplumunda sosyal ve ailevi ilişkilerle daha birçok konuyu modern hikâye üslûbu içinde anlatan Hannâse Benûne zikredilmesi gereken isimlerdir. Hikâye türüne yeni bir şekil kazandıran İdrîs el-Hûrî ile Muhammed Zefzâf'ın bu türdeki çalışmaları da dikkat çekicidir.

Cezayir'de modern hikâye çok geç bir dönemde Mısır, Lübnan ve Batı'dan gelen yayınlar vasıtasıyla tanınmıştır. 1930'lu yıllarda hikâye şeklinde bazı yazılar kaleme alınmışsa da özellikle ülkenin bağımsızlığa kavuşmasından sonra (1962) modern hikâye Arapça'nın yanı sıra Fransızca olarak da kaleme alınmaya başlanmıştır. Cezayir'in modern hikâyecileri arasında *Duân min kalbî* adlı eseriyile Tâhir Vattâr, *el-Eşî'atû's-seb'a* ile Abdülhamîd Heddûka, *Fî'l-Mağhâ* ile (Beyrut 1964) Muhammed Dîb, Ebû'l-İd Dûdû, Ahmed Rızâ Havhû, Ahmed Münevver gibi isimler sayılabilir.

Tunus'ta hikâye tarzındaki ilk örnekler 1905'te verilmeye başlanmış, ancak modern hikâyeyi hazırlayıcı asıl çalışmalar 1940 yılına doğru *el-Âlemü'l-edebî* adlı dergide Zeynelâbidîn es-Senûsî, Abdülazîz el-Vuslatî ve Mustafa Hurayyif tarafından yapılmıştır. 1937'de yayımlanan *el-Mebâhiş* dergisinde, derginin yayımcısı Muhammed el-Besrûş'un yanı sıra birçok hikâyesi sinemaya uyarlanan Ali ed-Duâcî, Muhammed Ali el-Ureybî, Mahmûd el-Mûs'adî gibi isimlerin Tunus hikâyeciliğinin gelişmesinde önemli rolleri olmuştur. 1955'te Muhammed Mezâlî tarafından çıkarılan *el-Fikr* dergisinde yeni konuların işlendiği örneklerle hikâyede bir başka dönem başlamış, 1964'te kurulan Nâdî'l-kıssa adlı kulübün de etkisiyle yeni ilerlemeler kaydedilmiştir. Kurtuluş savaşı ruhuyla yetişmiş olan Semîr el-Ayyâdî, Mahmûd et-Tûnisî, Muhammed Reşâd el-Hemzâvî, Muhammed Ferec eş-Şâzîlî, Fâtıma Selîmî gibi hikâyeciler bu alanda eser vermiş olanların başında gelir.

Libya hikâyeciliği Mısır'ın etkisinde gelişmiştir. Birçok Arap ülkesinde olduğu gibi hikâye türünün geç bir dönemde ortaya çıktığı Libya'da modern anlamda hikâye, sansür ve işgalin sebep olduğu olumsuz şartlar dolayısıyla ancak 1950'lerden sonra kendini gösterebilmiştir. Bununla beraber 1935 yılı Ekim ayında *Libya* dergisinde muhtemelen türün ilk örneği olmak üzere "el-Kuvvetân" adlı bir hikâyenin yayımlandığı görülmektedir. 1970 yılında ülkeye sosyalizmin hâkim oluşu hi-

kâyeyi de etkilemiştir. Eserlerinde birçok toplumsal problemle birlikte kadının toplumdaki yeri, Libya insanının yabancılarla münasebetleri gibi konuları işleyen, başta Ali Mustafa el-Misrâtî olmak üzere *Ahżânü'l-yevmî'l-vâhid* ve *Akvâlü şâhidi 'iyân* (1976) adlı kitaplarıyla Muhammed eş-Şüveyhidî, *Temerrüd* ve *el-A'mâlü'l-kâmile* ile (1976) Halife Tekbâlî, *'Uyûnû's-şühedâ* ile (Trablusgarp 1983) Fevzî Tâhir el-Bişfî, Muhammed Abdüsselâm el-Mesillâtî ve Abdullah el-Kuveyrî hikâye türünü belli bir seviyeye çıkarmaya gayret göstermişlerdir. Ayrıca sosyal muhtevalı hikâyenin öncüsü olan Ahmed el-Uneyzî, *en-Nâs ve'd-dünyâ* adlı eserinde sevgi kavramı üzerinde duran Beşîr el-Hâşimî ile *el-Cidâr* adlı eserinde sevgiyi yeni boyutlar kazandıran Yûsuf eş-Şerîf önemli hikâyecilerdendir.

Sudan'da modern anlamda olmasa bile 1930'lu yıllarda hazırlık safhasını oluşturan bazı hikâye çalışmaları görülür. Modern hikâyenin daha sonraki yıllarda ortaya çıktığı Sudan'da *Devmetü vüddi Hâmîd* adlı eseriyle Tayyib Sâlih, ayrıca Hoglî Şûkrullah hikâye türünün öncülerinden sayılmaktadır.

Suudi Arabistan ve Diğer Arap Ülkeleri. Suudi Arabistan'da 1924'ten sonra gazete ve dergilerde görülen hikâyeyi hazırlayıcı çalışmalar 1937'den sonra daha şuurulu bir hal alır. Az sayıda hikâye yazmış olmasına rağmen kendinden önceki teşebbüsleri aşarak özellikle toplumda yaşanan gerçekleri olduğu gibi aktarmaya özen gösteren Ahmed es-Sibâî'nin bu alandaki rolü önemlidir (*Mecmû'atü hâletî Kedercân*, Cidde 1981, s. 35-77). Öte yandan *el-Beytû'l-kebîr*, *Leyse'l-hubbu yekfî* (Beyrut 1981, 2. bs.), *Zikreyât* (Cidde 1978) adlı eserleriyle daha çok toplumun gerçeklerini yansıtmaya çalışan ve çevre tasvirleriyle tanınan Gâlib Hamza Ebû'l-Ferec de ilk akla gelen şahsiyetler arasındadır. 1950'li yılların başında yüksek öğrenim için yurt dışına giden öğrencilerin birçok edebî türü tanıyarak geri dönmeleri hikâye sahasında da etkili olmuş, bu yıllarda romantizm ve sosyal gerçekçiliğin izlerini taşıyan, daha çok Filistin meselesi, zengin-fakir ayrımı, eğitim, nesiller arası çatışma ve evlilik gibi temaların işlendiği hikâyeler yazılmıştır. Hâlid Halife ve Hasan el-Kureşî hikâyeyi klasik kalıplardan kurtarmaya çalışmış, İbrâhim en-Nâsır da özellikle mahallî çevre tasvirleriyle dikkati çekmiştir. 1960 sonrasında hikâyede çeşitli yönleriyle kadının belirgin şekilde yer aldığı Suudi Ara-

bistan'da 1967'den sonra toplum meselelerine daha objektif olarak bakabilen, bunun yanında insanın psikolojik durumuna ve insan ilişkilerine eğilen, aralarında Muhammed Alvân, Hüseyin Ali Hüseyin, Cârullah el-Hamîd ve Sâlih el-Eşkar gibi isimlerin bulunduğu yeni bir nesil yetişmiştir. Bu arada *el-Mevt ve'l-ibtisâm* ve *kışaş uhrâ* (Mekke 1984) adlı eserin yazarı Abdullah Abdurrahman el-Atîk ve *el-Kamer ve't-teşrih* adlı eseriyle insanın iç dünyasındaki çatışmaları tahlil eden Abdullah Ahmed Bâkâzî, Muhammed Ali Kuds ve daha birçok hikâyeci yalnızlık duygusunu işlemiştir. Suudi Arabistan'da Emel Abdülhamîd, Necvâ Hâşim, Necât el-Avvâd ve Hayriyye İbrâhim es-Sekkâf gibi kadın hikâyecilerin çalışmaları da zikredilmeye değer niteliktedir.

Yemen'de hikâye, 1938'de yayımlanmaya başlanan ve edebî konulara ağırlık veren *el-Hikmetü'l-Yemeniyye* gazetesinde 1940 yılında Ahmed el-Berrâk'ın yayımladığı bazı hikâye örnekleriyle başlamıştır. Diğer taraftan Zeyd b. Ali İnân, Yahyâ b. Hammûd en-Nehârî gibi şahsiyetlerin çalışmaları modern hikâyeden uzak olsa da hikâyeye edebî bir zemin hazırlaması bakımından önemlidir. Hâmid Halife, Muhsin Hasan Halife, Muhammed Ali Lokmân'la başlayan telif hikâyesinin yanı sıra bilhassa Lokmân'ın eleştiriye gösterdiği başarı türün modern bir çehre kazanmasını hızlandırmıştır. Ancak Sâlih ed-Dehhân, Hasan el-Levzî, Muhammed ez-Zerkâ, Muhammed Musanna', Zeyd Mutî ed-Demmâc gibi kişilerin hikâye alanındaki eserlerinde siyasî temaların ağır basması başarılarını gölgelemiştir. Düzenlenen yarışmalar Muhammed Saîd, Ahmed Mahfûz Ömer gibi hikâyecilerin tanınmasına vesile olmuş ve bu karnalla teşvik gören hikâye, uzun süre Mısır'da yaşayan Muhammed Abdüvelî'nin ortaya çıkışıyla dar çerçeve ve eski kalıplardan kurtulup modern bir görünüm kazanmıştır. Mısır'daki hikâyecilerin tecrübelerinden yararlanan Abdüvelî, "el-Arz yâ Selmâ", "Şey'un ismühû hanîn", "Leytehû lem ye'ud" gibi içtimaî ve siyasî muhtevalı hikâyeler yazmıştır.

Arap halkının duygu ve düşüncelerini bir psikolog, sosyolog veya filozof kimliğiyle ifade etmeye çalışan ve Arap insanını çeşitli sosyal bozukluklarla birlikte ele alıp tahlil eden hikâyeciler zamanla birçok gerçeği Arap insanına öğretmiş ve daha önemlisi, toplumun çeşitli kesimlerinde sosyal değişikliğin meydana gel-

mesinde bir nevi öncülük yapmışlardır. İlk zamanlarda Muhammed ve Mahmûd Teymûr kardeşler gibi engin bir kültüre sahip hikâyeciler Arap insanını ve onun hayatını derinden kavramış ve onların değişik yönlerini ortaya koymuşlardır. Yine ilk dönemlerde Arap insanının hikâye karşısında kayıtsız davrandığı ve onu değerlendirmede yetersiz kaldığı, dolayısıyla toplumda bazı sosyal değişikliklerin geç yapılabilirdiği de unutulmamalıdır. Ancak Arap hikâyecilerinin başarıları ve okuyucularının kültür seviyesinin yükselmesiyle hikâyeye gösterilen ilginin giderek artması, ayrıca Muhammed Mendûr, Muhammed Ganîmî, Mahmûd el-Mürsî, İhsan Abbas, Abdüllâh Ahmed ve Muhammed Yûsuf Necm gibi tenkitçilerin yetişmesi, hikâyecinin toplumun çeşitli bozukluklarının düzeltilmesindeki rolünü daha da arttırmıştır.

Modern hikâyeciliğin ortaya çıkışından günümüze kadar Arap hikâyesi, Arap ülkelerinin büyük sosyal değişikliklere mâruz kalmasının da etkisiyle metot, teknik, muhteva, çevre, şahıs, dil ve üslup açısından birçok değişiklik yaşayarak yeni mecralar aramaktadır. Ancak halen devam eden çalışmalara rağmen Arap edebiyatında hikâye diğer türlere göre başta gelen bir edebî tür olmaktan yavaş yavaş uzaklaşmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şevki Dayf, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-mu'âşîr fî Mısır*, Kahire 1961, s. 196-203, 208-212, 236, 261-269, 302; Abbas Hıdır, *el-Kışşatü'l-kaşîra fî Mısır*, Kahire 1966, s. 13, 21, 25, 27, 31-37, 55, 68-69, 73, 114, 121, 127, 144, 182, 200, 202, 203 vd.; Ömer ed-Desûkî, *Fî'l-Edebî'l-hadîs*, Kahire 1970, I, 391-392, 393-394, 397; Muhammed es-Sâdik Affî, *el-Fennü'l-kaşîşî ve'l-mesrahi fî'l-Mağribi'l-'Arabî: 1900-1965*, Beyrut 1971; Bekrî Şeyh Emîn, *el-Hareketü'l-edebîyye fî'l-memleketi'l-'Arabîyyeti's-Su'ûdiyye*, Beyrut 1972, s. 461-525; M. Ahmed Halefullah, *el-Fennü'l-kaşîşî fî'l-Kur'ânî'l-Kerîm*, Kahire 1972, s. 261; Abdullah Ahmed, *Fihristü'l-kışşatî'l-'Irâkıyye*, Bağdad 1973, tür.yer.; a.mlf., *el-Edebü'l-kaşîşî fî'l-'Irâk münzû'l-harbi'l-'âlemiyyeti's-sâniyye*, I-II, Bağdad 1977, tür.yer.; Abdülhamîd İbrâhim, *el-Kışşatü'l-Yemeniyye fî'l-mu'âşîra: 1939-1976*, Beyrut 1977, s. 21-136; İsâ Nâûrî, *Edebü'l-mehcer*, Kahire 1977, s. 140-149; Abdullah Halife Rukeybî, *el-Kışşatü'l-kaşîra fî'l-edebî'l-Cezâ'iri'l-hadîs*, Tunus 1397/1977; Kâmil es-Sevâfirî, *el-Edebü'l-'Arabîyyü'l-mu'âşîr fî Filistin: 1860-1960*, Kahire 1979, s. 360-386; İsmâil Fahd İsmâil, *el-Kışşatü'l-'Arabîyye fî'l-Küveyt*, Beyrut 1980; Ahmed es-Sibâî, *Hâletî Kedercân*, Cidde 1980; Bâsim Abdülhamîd Hammûdî, *Rihle ma'a'l-kışşatî'l-'Irâkıyye*, Bağdad 1980, s. 87-187; Hâşim Yâgî, *el-Kışşatü'l-kaşîra fî Filistin ve'l-'Ürdün: 1850-1965*, Beyrut 1981, s. 123 vd.; Mansûr İbrâhim el-Hâzîmî, *Fennü'l-kışşâ fî'l-edebî's-Su'ûdiyye*

yi'l-hadîs, Riyad 1981, s. 85 vd.; Abdülhamîd el-Kit, *Dirâsât fi'l-edebî'l-Mısrî: er-rivâye ve'l-kıssatî'l-kaşıra*, Kahire 1982, s. 98 vd.; Ali Necîb Atvî, *Teṭavvuru fennî'l-kıssatî'l-Lübnâniyyeti'l-Arabiyye*, Beyrut 1982, s. 38-39, 44-45, 51, 53, 110, 126, 143, 249; Fahrî Sâlih, *el-Kıssa-tû'l-Filistîniyyetü'l-kaşıra fi'l-arâzî'l-muhtelle*, Beyrut 1982; Hüsam el-Hatîb, *el-Kıssatû'l-kaşıra fî Sûriye*, Dimaşk 1982, s. 153-161 vd.; M. Abdurrahîm Kâfûr, *el-Edebü'l-Katariyyü'l-hadîs*, Devha 1982, s. 81-143; a.mlf., *en-Nakdû'l-edebiyü'l-hadîs fi'l-halici'l-Arabî*, Katar 1982, s. 146-175; Nuaym el-Yâfi, *et-Teṭavvurü'l-fennî li-sekli'l-kıssatî'l-kaşıra fi'l-edebî's-Şâmî el-hadîs: Sûriye, Lübnân, el-Ürdün, Filistîn*, Dimaşk 1982, s. 168-173, 180-190, 210-242, 280-293; Abdullah es-Sevr, *Lemeḥât mine't-târîḥ ve'l-edebî'l-Yemenî kadîmen ve ḥadîsin*, San'a 1983, s. 298-306, 308-314, 316-319; Cevdet er-Rikâbî, *el-Edebü'l-Arabî mine'l-inḥidâr ile'l-izdihâr*, Dimaşk 1983, s. 321-322; Abdünnûr Cebbûr, *el-Mu'cemû'l-edebî*, Beyrut 1984, s. 212-213; Beşîr Hâsimî, *Halḥiyâtü't-tekvîni'l-kaşaşî fi Libyâ*, Trablus 1984, s. 203-230; Mahmûd Hüseyin el-Mürsî, *el-İtticâhâtü'l-vâkı'iyye fi'l-kıssatî'l-Mısrıyyeti'l-kaşıra*, İskenderiye 1984, s. 20-22, 125-126, 142, 222, 230, 285 vd., 414; Muhsin Câsim el-Müsevî, *Nez'atü'l-hadîse fi'l-kıssatî'l-İrâkıyye*, Bağdad 1984; Abdülkâdir Abbas, *Mu'cemû'l-mu'ellifîne's-Sûriyyîn fi'l-karnî'l-ışrîn*, Dimaşk 1985, s. 21-22, 77, 239-240, 244-245, 260, 344-345; M. Abdülmün'im Hafâcî, *el-Edebü'l-Arabiyyü'l-hadîs*, Kahire 1985, IV, 135-193, 248-281; İlyâs Ferukûh, *Men Yahruşü'l-baḥr*, Amman 1986; *Muḥtârât mine'l-edebî't-Tûnisıyyi'l-mu'âşır*, Bağdad 1986, II, 7-14; C. Zeydân, *Meşâdirü'l-edebî'n-nisâ'i fi'l-âlemi'l-Arabiyyi'l-hadîs*, Cidde 1986; Mustafa Ali Ömer, *el-Kıssatü'l-kaşıra fi'l-edebî'l-Mısrıyyi'l-hadîs*, Kahire 1986, s. 54, 64-72, 118-131, 249-259; Gassân Kenefânî, *Âlemün leyse lenâ*, Beyrut 1987; M. Sâlih eş-Şantî, *el-Kıssatü'l-kaşıratü'l-mu'âşıra fi'l-memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye*, Riyad 1987; İbrâhîm es-Seâfin, *Teṭavvurü'r-rivâyeti'l-Arabiyyeti'l-hadîse fi bilâdi's-Şâm: 1870-1967 m.*, Beyrut 1407/1987, s.16 vd.; Kâzim Hatîf, *el-A'âm ve'r-ruvâd fi'l-edebî'l-Arabî*, Beyrut 1987, s. 265; Mişâl Âsî – Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemû'l-mu-faşşal*, Beyrut 1987, II, 979-980; Tal'at Subh es-Seyyid, *el-Kıssatü'l-kaşıra fi'l-memleketi'l-Arabiyyeti's-Su'ûdiyye beyne'r-rumânisiyye ve'l-vâkı'iyye*, Taif 1987; Kehhâle, *el-Müstedrek*, Beyrut 1988, s. 169-170, 245, 768; Me'mûn Ferîz Cerrâr, *Ḥaşâişü'l-kıssatî'l-İslâmiyye*, Cidde 1988, s. 31-51; Enîs el-Makdisî, *el-Fünûnû'l-edebiyiye ve a'lâmühâ fi'n-neḥdâtî'l-Arabiyyeti'l-hadîse*, Lübnan 1990, s. 495-514; M. Mustafa Heddâre, *Dirâsât fi'l-edebî'l-hadîs*, Beyrut 1990, s. 313 vd.; Seyyid Hâmid Nessâc, *Teṭavvuru fennî'l-kıssatî'l-kaşıra fi Mısr*, Kahire 1990, tür.yer.; İzzet el-Gannâm, *el-Fennü'l-kaşaşıyyü'l-Arabiyyü'l-kadîm*, Kahire 1991, tür.yer.; M. Sâlih el-Câbirî, *el-Edebü'l-Cezâ'irî fi Tûnis*, Tunus 1991, I, 172-200, 300-330; II, 471-589; Tâhir Ahmed Mekdî, *el-Kıssatü'l-kaşıra*, Kahire 1992, s.10 vd.; Muhammed Altuncî, *el-Mu'cemû'l-mu-faşşal fi'l-edeb*, Beyrut 1993, II, 580; Abdurrahman Yâgî, *el-Kıssatü'l-kaşıra fi'l-Ürdün*, Amman 1993; İbrâhîm Hafîl, *el-Kıssatü'l-kaşıra fi'l-Ürdün*, Amman 1994, s. 17-30; Yûsuf Hasan Nevfel, *Fennü'l-kıssa*, Cize 1996, tür.yer.; Halef Hâzır Milham, *Fihristü'l-kıssatî'l-kaşıra*

fi'l-Ürdün: 1968-1988, Yermûk, ts., tür.yer.; İbrâhîm Nâsir, *Ümmehâtünâ ve'n-Nidâl*, Riyad, ts., tür.yer.; M. Yûsuf Necm, *Fennü'l-kıssa*, Beyrut, ts. (Dârû's-Sekâfe), s. 40-41, 283-293, 302-303, 305-307; Seyyid Kutub, *en-Nakdû'l-edebî*, Küveyt, ts., s. 83-85; Abdullah Kennûn, "Kıssatü'l-edeb fi'l-Mağrib", *MMİAdm.*, XXXVIII (1963), s. 30-35; Abdullah M. Habeşî, "Evvelü kıssa fi'l-edebî'l-Yemenî", *Mecelletü'l-Cedîd*, sy. 7, San'a 1989, s. 8-13; Yûsuf eş-Şerîf, "Alî Muştafâ el-Mısrâtî ve 'âlemühü'l-kaşaşî", *el-Fuşûlû'l-erba'a*, sy. 58, Libya 1992, s. 86 vd.; Brockelmann-Ign. Kratschowsky, "Arabistan (Edebiyat)", *İA*, I, 530-531, 543-544; D. B. Macdonald, "Binbir Gece", a.e., II, 616-626; a.mlf., "Hikâye", a.e., V/1, s. 477-481; a.mlf., "Kıssa", a.e., VI, 771-774; Nihad M. Çetin, "Ahhâr", *DİA*, I, 486-489; a.mlf., "Arap (Dil)", a.e., III, 306-308.

HÜSEYİN YAZICI

Fars Edebiyatı. Fars edebiyatının İslâmî döneminde önceleri "destan, kıssa, hikâyet, sergüzeşt, terceme, hasbihal, sâniha, vâkıa, hâdis, hadîs, nâdire, mâcerâ, nakl" gibi adlarla manzum ve mensur hikâyeler yazılmıştır. Büyük bir bölümü hikâyeden çok roman olarak tanımlanabilecek çapta ve nitelikte olan bu hikâyelerin konuları çoğunlukla Kur'ân-ı Kerîm'den, eski İran, Hint ve yahudi kaynaklarından alınmıştır.

İran edebiyatında bilinen en eski mensur hikâye, Ferâmerz b. Hudâdâd b. Abdullah Kâtib el-Ercânî'nin 585'te (1189) yazdığı, Çin imparatorunun kızının sarayında cereyan eden olayları konu alan *Semek-i 'Ayyâr* adlı eseridir. Firdevsî'nin taklitçilerinden Ebû Tâhir Muhammed-i Tarsûsî (XII. yüzyıl), eski İran efsanelerine dayanan hikâyelerinin yanı sıra Dâryûş ile İskender'den bahseden *Dârâbnâme*'yi (Tahran 1339, 1341 hş.) telif etmiştir. Tâceddin Muhammed b. Sadreddin tarafından 572'de (1176-77) Delhi'de yazılan *Besâtînü'l-üns* de Farsça ve Arapça beyitlerle süslenmiş bir hikâye kitabıdır.

Ḥamzanâme (Tahran 1968) adıyla bilinen *Kıssa-i Emîr Ḥamza*, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî'nin *Kıssa-ı Ḥamza* ve *Ḥâtim-i Tâ'i* (Tahran 1320) ismiyle yeniden kaleme aldığı *Kıssa-i Ḥâtim-i Tâ'i* (Tahran 1967), Şeyh Muîn el-Miskîn tarafından yahudi efsanesine dayanarak telif edilen *Mucizât-i Müsevî*, binbir gece hikâyelerinden alınan *Kıssa-i Seytû'l-mülûk* ve *Bedî'ü'l-cemâl* adlı eserler en eski İran hikâyeleri arasında yer alır.

Behrâm-ı Gûr Şâhzâde-i Periyân-i Hüsn, *Gül ü Şanevber*, *Mihr ü Mâh*, *Dâstân-i Mes'ûd Şâh*, *Kıssa-i Gittâ-ârâ*, *Kârnâme* (*Kâristân*), *Mikâ vü Raca Menûher*, *Melik Muhammed vü*

Şâh-i Keşmîr, *Melik Muhammed vü Gîti-efrûz*, *Melik Muhammed vü Şehrbânû*, *Rengîn-bahâr*, *Âşâr-ı İşmet*, *Hüsn-ârâ*, *Süleymân ü Simurg*, *Âzâdbaht Şâh-zâde-i Mısrî ve Hezâr Giysû* gibi ilk İran halk hikâyelerinin bazıları Hint, bazıları da İran kökenlidir.

Ahlâkî amaçlarla kaleme alınan bu halk hikâyelerinin bazılarının konuları binbir gece hikâyelerinde olduğu gibi birbirine bağlıdır. Şemseddin Muhammed b. Ali Dekâyikî-i Mervezî'nin (VII./XIII. yüzyıl) *Bahtiyârname*'si (Leningrad 1926; Ne-fîsî, I, 128), Zahîrüddin Muhammed b. Ali Zahîrî Kâtib-i Semerkandî'nin Pehlevî dilinden Yeni Farça'ya yapılan tercümeyle esas olarak 556'da (1161) kaleme aldığı *Sindbâdnâme*'siyle (İstanbul 1948) Zî-yâeddin Nahşebî'nin, *Sindbâdnâme*'nin yeni bir versiyonu olarak 730'da (1330) yazdığı elli iki hikâyeyi ihtiva eden *Tûlînâme*'si bu türdeki eserlerin en önemlileridir.

Ahlâkî hikâyelerin toplandığı hikâye mecmualarının en önemlisi, Sanskrît-Buda kaynaklarına dayanan ve Abdullah b. Mukaffa' (ö. 142/759) tarafından Pehlevîce'den (eski Farsça) Arapça'ya tercüme edilen *Kelîle ve Dimne*'dir. Bu eserin Rûdekî tarafından yapılan manzum Farsça tercümesi kaybolmuştur. Ebû'l-Meâlî Nasrullah-ı Şîrâzî, Gazneli Sultanı Behram Şâh'ın emriyle bu eseri 538'de (1144) Arapça'dan tekrar Farsça'ya çevirmiştir. *Kelîle ve Dimne*, Hüseyin Vâiz-i Kâşifî tarafından *Envâr-ı Süheylî* adıyla yeniden kaleme alınmıştır.

Kelîle ve Dimne'nin taklitlerinden biri olan, X veya XI. yüzyılda Merzûbân b. Rüstem b. Şervîn tarafından Taberistan lehçesiyle yazılan *Merzûbânnâme*'nin (Leiden 1909) iki ayrı versiyonu vardır. Bunlardan Sa'deddin Verâvî'nî-Âzerbây-cânî'nin 1210-1225 yılları arasında yazdığı eser yine *Merzûbânnâme* adını taşımaktadır. Diğer ise Anadolu Selçuklu vezirlerinden Muhammed b. Gâzî-i Malat-yevî'nin XII. yüzyıl sonlarında telif ettiği *Ravzatü'l-'uḳûl'dür* (Paris 1938).

Farsça eski hikâye kitaplarının bir bölümü aynı konu çerçevesinde yazılmış hikâyelerin bir araya getirilmesinden oluşur. Bu gruptaki eserlerin en önemlisi, Hüseyin b. Es'ad-ı Dihistânî'nin 1253-1258 yılları arasında Arapça'dan Farsça'ya çevirdiği Kâdî Ebû Ali et-Tenûhî'nin *el-Ferec ba'de's-şidde*'sidir (Bombay 1859). Aynı eserin Avfî tarafından 620'de (1223) yapılan Farsça çevirisi günümüze ulaşmamıştır. Bu grupta muhtemelen